

NOVUM

39

NIEUWSBRIEF VAN HET
HDC CENTRE FOR
RELIGIOUS HISTORY

■ Colofon

Novum 39, december 2020

Een uitgave van het
HDC Centre for Religious History
Vrije Universiteit Amsterdam
issn: 2352-1082

Adres

Hoofdgebouw Vrije Universiteit Amsterdam
Kamer 14A-56
De Boelelaan 1105
1081 hv Amsterdam

Stichting ter ondersteuning van het HDC

IBAN: NL86 INGB 0001 1680 01

(t) 020 59 85271

(e) w.j.berkelaar@vu.nl

(i) <https://hdc.vu.nl> en <https://hdcvu.nl>

Afbeeldingen omslag

Detail van het omslag van G.J. van Klinken en M.A. van Willigen (red.),
Tussen Athene en Jeruzalem. Het christelijk gymnasium 1870-1970. Jaarboek
voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme na 1800. Jaargang 28.
KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht ISBN 978 90 435 3630 1

■ TEN GELEIDE

Veerkracht. Dat is het woord dat bij mij naar boven komt, als ik terugkijk op het afgelopen jaar, 2020. Net als de hele samenleving werd ook het HDC overvallen door COVID19, konden de medewerkers niet meer naar de Vrije Universiteit en moest razendsnel omgeschakeld worden. Dat is verbaazingwekkend goed gegaan: niet alleen wist iedereen zich aan te passen, ook kwamen nieuwe ideeën op en werden zo vanuit de crisis nieuwe kansen ontdekt.

2020 was een jaar met veel veranderingen, waarin gestaag is gebouwd aan de uitbouw van ons centrum en het onderzoek en onderwijs in de religiegeschiedenis. Een belangrijke stap was dat met ingang van 1 juli twee onderzoekscentra samensmolten: het Amsterdam Centre for Religious History en het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlandse Protestantisme na1800. In de afgelopen jaren waren we al steeds nauwer samen gaan werken en viel op hoezeer onze programma's, visie en activiteiten overlaptten. Samen verder gaan was niet meer dan een logische vervolgstap, nu onder de naam 'HDC Centre for Religious History'. In het Engels omdat universitaire onderzoekscentra steeds meer in een internationaal speelveld opereren, maar tegelijkertijd blijft het Nederlands de voertaal bij de meeste van onze activiteiten. Ook de vertrouwde missie van het Historisch Documentatiecentrum wordt onver-

kort uitgevoerd, nu alleen met stevige versterking en herpositioneerd in het bredere veld van de religiegeschiedenis. Vanuit ACRH maken nu ook de hoogleraren Fred van Lieburg, Bas ter Haar Romeny en George Harinck deel uit van het vernieuwde HDC.

Nieuw is dat we vanaf 1 juli een mooi team van zo'n twintig fellows hebben: gemotiveerde onderzoekers op het terrein van religiegeschiedenis in verschillende fases van hun carrière, uiteenlopend van jonge promovendi tot doorgewinterde hoogleraren, op verschillende deelterreinen en op meerdere universiteiten werkzaam. Eens per maand hebben we een Fellows Meeting waarop onderzoeksontwikkelingen worden gedeeld, bijgepraat wordt over de stand van het vakgebied en nieuwe plannen worden ontwikkeld. Het zijn stimulerende bijeenkomsten, goed voor het onderlinge netwerk, maar zeker ook voor het inhoudelijke gesprek.

Door de COVID19-crisis werden live evenementen op de Vrije Universiteit onmogelijk. We hadden een prachtige serie met lezingen, debatten en boekpresentaties voorbereid, maar het roer moest omgegooid worden. In no time kregen we een eigen podcast-kanaal, waarop oude radio-opnamen met historische fragmenten werden gedeeld. Niet veel later volgde ons eigen YouTube-kanaal. Ik nodig u vooral uit om daar een kijkje op te nemen en dat ook regelmatig te blijven doen: daar groeit een collectie met allerlei verrassende lezingen en presentaties over uiteenlo-

pende onderwerpen – van de liberalen en het Réveil tot Kuypers visie op de kunsten – die u op elk gewenst moment van de dag kunt bekijken. Hoewel de veerkracht van het hele HDC-team bewonderenswaardig is, moet hier onze promovendus Koos-Jan de Jager met name genoemd worden. Zijn technisch en digitaal inzicht waren onmisbaar bij de omschakeling naar de digisphere. Verderop in deze Novum zal aandacht zijn voor al onze activiteiten in het Kuyperjaar. Het is mooi om te zien hoe de HDC Fellows op tal van manieren present zijn en door middel van publicaties en optredens in de media de historische rol van politicus-theoloog-journalist Abraham Kuyper belichten. Graag wijs ik hierbij nog even extra op de interviewbundel die Agnes Amelink in opdracht van het HDC heeft gemaakt: een serie boeiende gesprekken met aansprekende personen uit binnen- en buitenland die belichten wat voor hen de betekenis is van de erfenis van Kuyper anno 2020. Aanbevolen als u nog een verlaat Sinterklaas- of Kerstgeschenk zoekt! In de kleinere kring van HDC-medewerkers en -vrijwilligers hebben we in september afscheid genomen van de onvolprezen Hans Seijlhouwer. Hij belichaamde als weinig anderen de continuïteit van ons centrum en ook de jongste medewerkers werden door hem bijgepraat over ‘GP’ (George Puchinger) en de rokerige beginjaren. Als archivaris en conservator heeft hij drie kilometer archief beheert en ontsloten.

Tijdens de afscheidsbijeenkomst werd Hans verrast met een vriendenboek (zie verderop in deze Novum voor meer informatie) en een vlucht in zijn geliefde Dakota. We zijn bijzonder blij dat Hans een goede opvolger heeft gekregen in de persoon van Jasmijn Vervloet. Zij heeft enkele maanden gelijkop met Hans gewerkt en is zo goed vertrouwd geraakt met de ins en outs van de collecties. Wij zien uit naar een goede samenwerking!

In deze Novum nemen wij u graag mee naar het afgelopen jaar en alle activiteiten op en rond ons centrum. Wij zitten vol plannen voor het aanstaande jaar. Gelukkig weten we ons daarbij verzekerd van de ondersteuning van de faculteit en van het College van Bestuur. Voor de komende drie jaar is nu de financiële stabiliteit van ons centrum gegarandeerd, wat de rust en mogelijkheid geeft om gestaag het HDC Centre for Religious History verder uit te bouwen. Daarbij is het een belangrijke steun in de rug om te weten en ervaren dat we zo veel trouwe, meelevende donateurs hebben. Wij rekenen ook graag voor 2021 op uw blijvende ondersteuning!

Van harte wens ik u, namens alle Fellows, medewerkers en vrijwilligers van ons centrum goede feestdagen en de allerbeste wensen voor 2021 toe.

Bart Wallet, Directeur

■ DONATEURS

Honderden mensen steunen het Documentatiecentrum jaarlijks met een gift. Zij laten zien dat er – binnen en buiten de vu – waarde wordt gehecht aan het werk van het Centrum. Die donaties bleken ook dit jaar voor ons van vitaal belang. Vanuit de universiteit zijn steeds minder middelen beschikbaar voor publieksactiviteiten, maar met steun van onze donateurs konden wij ons werk voortzetten en de vele projecten van het Documentatiecentrum publiekelijk blijven presenteren. We hopen dat u ons werk wilt blijven ondersteunen.

Wij verzoeken onze donateurs om hun bijdrage (de minimumbijdrage is €20 voor particulieren; voor rechtspersonen €100) over te maken op Postbank IBAN NL86 INGB 0001 1680 01 (BIC INGBNL2A) ten name van de Stichting Ondersteuning van het Hist. Doc. Centrum Amstelveen, onder vermelding van ‘Donatie 2021’.

Wilt u zo vriendelijk zijn om bij uw betaling uw naam en adres te melden? De Stichting is door de belastingdienst aangemerkt als algemeen nut beogende instelling (anbi), zie hiervoor onze de website: www.hdc.vu.nl/anbi. Bent u nog geen donateur, dan wordt u hierbij van harte uitgenodigd dat te worden. U steunt het hdc en draagt daardoor actief bij aan de conservering van, onderzoek naar en activiteiten rondom het protestantse erfgoed. Donateurs ontvangen Novum, uitnodigingen voor symposia, studiedagen, presentaties en tentoonstellingen, alsmede jaar-

lijks het Jaarboek voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme na 1800. De inmiddels al weer 28e jaargang werd verzorgd door de redacteurs G.J. van Klinken en M.A. van Willigen en heeft als titel *Tussen Athene en Jeruzalem. Het christelijk gymnasium 1870-1970*

■ ONDERSTEUNING

In 2020 ontvingen wij weer een gift van het Jan van der Snelfonds, een fonds dat ons al jaren steunt. Ook voor het komend jaar is de steun toegezegd, waarvoor wij het fonds ten zeerste bedanken. Datzelfde geldt voor een zeer vertrouwde partner: de vu Vereniging. Veel dank!

■ MAILADRESSEN

Heeft u nog nooit mail van ons ontvangen, of het idee dat u via de mail al heel lang niets van ons hoorde, dan kan het zijn dat wij uw mailadres nog niet, of niet meer hebben. Wilt u het ons sturen op hdc@vu.nl.

■ VERHUIZING

Het HDC had sinds 2014 een goed onderkomen bij de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) op de eerste verdieping van het hoofdgebouw van de Vrije Universiteit. De verhoudingen daar waren erg plezierig en we zijn de collega's en leiding van de

PThU veel dank verschuldigd voor de geboden gastvrijheid.

Omdat het Centre valt onder de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Vrije Universiteit leek het goed om, zodra zich de mogelijkheid voordeed, daar een eigen vaste plek te verwerven. Met ingang van 1 oktober zijn we, mét onze goed gevulde boekenkasten met de *opera omnia* van *founding father* Abraham Kuypers, verhuisd naar kamer 14A56.

■ WEBSITES

Het HDC heeft in zijn vernieuwde vorm twee websites, die je zou kunnen onderscheiden als een 'statische' en een 'dynamische' website. De vanouds bestaande website hdc.vu.nl is bedoeld om binnen de digitale omgeving van de VU de informatie over het HDC beschikbaar te houden en naar de Collectie HDC | Protestants Erfgoed binnen de Universiteitsbibliotheek te verwijzen. De nieuwe website hdcvu.nl – waarvan de naam letterlijk op één punt verschilt van de andere – fungeert als het eigenlijke informatiekanaal voor de activiteiten van het HDC. Behalve de agenda, die voortdurend actueel wordt gehouden, staat op deze site ook alles over de medewerkers, de fellows, de projecten en de publicaties van het HDC. Ook voor de regelmatige 'blogs' is het raadzaam om vooral de website hdcvu.nl goed in de gaten te houden. Onze vrijwilliger Joost van Ommen verdient eervolle vermelding

voor de vlotte wijze waarop de websites up-to-date gehouden worden.

■ FELLOWS MEETINGS

Vanaf september vindt eens per maand een Fellows Meeting plaats op woensdagmiddag. Daarbij ontmoeten de Fellows elkaar, wordt nieuws uit het vakgebied gedeeld en worden nieuwe publicaties en projecten gepresenteerd. Inmiddels hebben zich twee zwaartepunten ontwikkeld, die regelmatig terug zullen keren tijdens de Fellows Meetings. Dat is ten eerste 'Digital Humanities en religiegeschiedenis', waarbij gekeken wordt hoe de methoden, programma's en ideeën die in het nieuwe vakgebied van 'Digital Humanities' worden ontwikkeld, vruchtbaar gemaakt kunnen worden voor de religiegeschiedenis. Zo presenteerde Jan Klok zijn onderzoek naar de brieven van reformator Johannes Calvijn, die hij met DH-methodes wil ontsluiten en annoteren.

Een tweede lijn is het expert netwerk 'Religieuze Materiële Cultuur', dat door Minou Schraven wordt getrokken. Tijdens deze reeks staat het religieuze object centraal, van de Late Oudheid tot aan de dag van vandaag. Wat levert het ons op als we specifiek letten op materialiteit en ritueel gebruik van deze voorwerpen? Op welke manieren hebben deze objecten bijgedragen tot persoonlijke geloofsbeleving en de vorming van groepsidentiteit? En hoe zijn deze objecten tot ons gekomen?

De Fellows Meetings staan open voor andere onderzoekers. Wie aan wil haken, kan daartoe contact opnemen met onze staf.

■ PUBLIEKE RELIGIE

De onderzoekslijn ‘Publieke religie’, die in de vorige Novum is gepresenteerd, begint steeds duidelijker vorm te krijgen. Op dit moment loopt een deelproject ‘Nationale herinneringscultuur en publieke religie’, waarbij de rol van religie onderzocht wordt in de manier waarop in Nederland de Tweede Wereldoorlog en de Nederlands-Indonesische oorlog wordt herdacht. Daarbij wordt gekeken naar de liturgische vormgeving van 4 en 5 mei, de rol van kerken en andere religies daarbij, de impact van secularisering en de opkomst van de multiculturele samenleving, maar ook de verschillende manieren waarop 4 mei in protestantse en katholieke regio’s worden vormgegeven. Het afgelopen academisch jaar heeft een BA Honours-student, Hosoo Kim, uitgezocht hoe de herdenkingsplechtigheden van geallieerden in Nederland zijn opgezet en welke rol kerk en geloof daarbij hebben gespeeld en nog spelen. Dit academisch jaar zijn opnieuw twee BA Honours studenten, Rowen de Roos en Emma Ajdari, bij het onderzoek betrokken en brengen ze respectievelijk de regionale diversiteit en de landelijke herdenkingsplechtigheden in kaart. Dankzij een subsidie van CLUE+ komt

er een pagina op onze website waarop de resultaten dit onderzoek in een tijdslijn gepresenteerd zullen worden. Daarnaast zal het Jaarboek 2021 aan deze thematiek gewijd worden.

■ PRESENTATIE BIOGRAFIE HEEMSKERK

Op 5 maart verscheen *Van vader op zoon – Opkomst en teloorgang van het premiersgeslacht*

Heemskerk geschreven door Frederik Heemskerk, een openhartig boek van Frederik Heemskerk over zijn destijds beroemde overgrootvader en grootvader, die allebei een vooraanstaande rol speelden in de landspolitiek, waarin bovendien ruim aandacht wordt besteed aan hun soms dramatische familieomstandigheden.

In de 19^e en 20^e eeuw stonden Jan Heemskerk Azn (1818-1897) en diens zoon Theodoor (1852-1932) aan het hoofd van een kabinet, de eerste zelfs een aantal malen. De conservatief

Jan Azn, slaagde erin het land een langverbeide grondwetsherziening te bezorgen en de antirevolutionaire Theodoor was de aanvoerder van het langstzittende kabinet in onze geschiedenis. En juist dat laatste veroorzaakte een langdurige vete tussen hem en zijn partijleider Abraham Kuyper.

Bij de presentatie in de Amsterdamse Singelkerk spraken, naast biograaf Heemskerk, voormalig HDC-directeur

Jan de Bruijn en emeritus-hoogleraar Jan Bank over de betekenis van vader en zoon Heemskerk.

■ EEN OORLOGSPLAQUETTE ONTRAFELD

In de Tweede Wereldoorlog heeft de Vrije Universiteit bijna honderd leden van haar academische gemeenschap verloren. Zij waren (oud-) student, hoogleraar, medewerker of bestuurder van deze universiteit. Direct na de oorlog werden velen van hen in universitaire bijeenkomsten naam voor naam herdacht en werd ook de wens uitgesproken om een blijvend herinneringsteken voor de gevallen op te richten. Dit heeft geresulteerd in twee herdenkingsplaquettes met iets meer dan negentig namen. Deze zijn in 1952 geplaatst op een centrale plek in het universiteitsgebouw, eerst in de hal van het universiteitsgebouw aan Keizersgracht 162 en vanaf de jaren zestig tegenover de aula in het hoofdgebouw van de Vrije Universiteit aan de De Boelelaan.

In het boek wordt elk van de gevallen met een korte biografie weer tot leven gewekt. Naast de biografieën wordt de geschiedenis van de totstandkoming van de plaquette beschreven en een groepsportret van de gevallen geboden. Ook wordt nagegaan hoe het herdenken aan andere Nederlandse universiteiten heeft plaatsgevonden en overwogen hoe de Vrije Universiteit in de hedendaagse samenleving om kan

gaan met de toenmalige veelal christelijke idealen van de gevallen.

Op 1 april 2020 stond aan de Vrije Universiteit de presentatie gepland van *Een oorlogsplaqueette ontrafeld. Het herdenkingsmonument 1940-1945 van de Vrije Universiteit Amsterdam* gepland. Het boek is geschreven Wim Berkeelaar, Ab Flipse, George Harinck (red.), Tjeerd de Jong en Gert van Klinken en uitgegeven door uitgeverij Boom Amsterdam. Door de uitbraak van het Corona-virus kon de presentatie niet doorgaan, maar het boek is inmiddels verschenen.

■ BOSLEZING 2020

De bekende journalist Agnes Amelink, onder meer bekend van haar bestseller *De gereformeerden*, verzorgde dit jaar op 16 september de jaarlijkse Mr. H. Boslezing. Deze lezing werd in 2000 ingesteld en vernoemd naar de gereformeerde bibliofoel en VU-bestuurder Mr. Henderikus Bos Kzn. De titel van Amelinks lezing luidde: 'Ik had een meisje lief – en andere protestantse bestellers'. Twintigste-eeuwse protestantse leescultuur in de schaduw van Abraham Kuiper'. Protestanten staan bekend als mensen van het Woord, met een sterk talige onderlinge cultuur. Boeken maken daarvan een groot onderdeel uit. Vaak gaat de aandacht daarbij vooral uit naar de theologie en de stevige kost die op jeugd- en mannenverenigingen op de agenda stond. Veruit de meeste protestanten

lazen echter hele andere boeken in hun spaarzame vrije uren: streekromans, bekeringsverhalen, gedichtenbundels. Die populaire protestantse boekcultuur staat in deze lezing centraal.

Wat lazten gelovige protestanten over liefde en relaties? Bijvoorbeeld in romans van Nelly van Dijk-Has, Jos van Manen Pieters of A.M. de Moor-Ringnalda. Hoe kwam het gezinsleven eraf bij Trouws columnist A.J. Klei? Is de romantische liefde ook bezongen door een dichteres als Nel

Benschop? Amelink concentreerde zich op bestsellers uit de tweede helft van de twintigste eeuw, maar een snuffe Abraham Kuiper ontbrak in dit Kuiperjaar niet. De lezing kon in verband met de Corona-maatregelen op de Vrije Universiteit niet 'live' gehouden worden maar was te zien en te horen via het You Tube-kanaal dat het HDC Centre for Religious History in het leven heeft geroepen: <https://www.youtube.com/channel/UCXPoU4xlCCejGhi4gRpWwRA>

■ BOSLEZING 2019 PROF. MART VAN LIEBURG DIGITAAL BESCHIKBAAR

De Boslezing die op 15 mei 2019 werd uitgesproken door prof. dr. Mart van Lieburg over de wetenschappelijke betekenis van de collectie van zo'n twintig medisch-historische instellingen/verenigingen, die op Urk in verscheidene loodsen worden bewaard, is inmiddels uitgegeven en gratis downloadbaar via: <https://tmgn.nl/uploa->

[ded_files/MJvLieburg2020_Het-MedischLeesmuseum.pdf](https://tmgn.nl/uploa-ded_files/MJvLieburg2020_Het-MedischLeesmuseum.pdf) Een fysiek exemplaar kan op dezelfde website voor €5,- betrokken worden.

■ KUYPERJAAR

Op 8 november 2020 is het precies 100 jaar geleden dat Abraham Kuiper overleed. Op 12 november 1920 werd hij begraven op begraafplaats Oud Eik en Duinen in Den Haag. Om dit te markeren verscheen de bundel *Abraham Kuiper en de dood: Herdenken bij het graf van een theoloog, journalist, universiteitsstichter en staatsman*, onder redactie van Ab Flipse (universiteitshistoricus vU) en Bert Lever (voorzitter Terebinth, stichting voor funerair erfgoed).

In het Kuiper-jaar 2020 wordt Abraham Kuiper op tal van manieren herdacht, waarbij aandacht is voor allerlei aspecten van zijn leven en werk. Bij een herdenking een eeuw na zijn dood is het gepast ook in het bijzonder stil te staan bij zijn overlijden en teraardebestelling. In de bundel *Abraham Kuiper en de dood*, staat het einde van Kuipers veelbewogen leven centraal: zijn begrafenissen en graf en de manier waarop hij werd en wordt herdacht. Ook wordt gekeken naar de manier waarop Kuiper gedurende zijn leven werd geconfronteerd met de dood.

■ INTERVIEWBUNDEL
AGNES AMELINK

Journalist Agnes Amelink interviewde in opdracht van het HDC mensen uit binnen- en buitenland over hun ervaringen met Abraham Kuyper en schreef daarover *Mijn Kuyper. Gesprekken over geloof, politiek en cultuur*. Het boek, verschenen ter gelegenheid van zijn honderdste sterfdag en uitgegeven door KokBoekencentrum, laat zien dat ook nu nog, en eeuw na Kuypers dood, tal van mensen een verhaal met Kuyper hebben, zich door hem laten inspireren of zich aan hem ergeren. Geïnterviewd werden onder meer schrijfster Désanne van Brederode, VU-rector magnificus Vinod Subramaniam, biograaf Jeroen Koch, achterkleinzoon Peter Kuyper en CDA-partijvoorzitter Ruth Peetoom.

■ ACTIVITEITENKALENDER
10 X KUYPER

In 2020-2021 vonden en vinden er tien activiteiten plaats vanuit het HDC Centre for Religious History rond de honderdjarige herdenking van de sterfdag van Kuyper. Die tien activiteiten treft u aan via deze link: https://www.hdc.vu.nl/nl/Images/TienKeerKuyper_tcm215-943052.pdf

■ NIEUWE KUYPERBIOGRAFIE
JOHAN SNEL

Recent verscheen bij uitgeverij Prometheus het boek *De zeven levens van Abraham Kuyper: portret van een ongrijpbaar staatsman*. Het boek kreeg veel positieve publiciteit. De auteur werd een tiental interviews afgenomen die verschenen in Trouw, ND, RD, Sophie, De Nieuwe Koers, Groen, De Gelderlander, De Nieuwe Wereld, LookUp! en Betrouwbare Bronnen; de laatste drie in video en audio, te bekijken op YouTube en te beluisteren als podcast.

Snel schreef artikelen over aspecten van Kuyper in de tijdschriften Wapenveld, Sophie, Protestants Nederland, SGP-blad Zicht, CD Verkenningen. Ook was er een bescheiden bijdrage aan het boekje *Abraham Kuyper en de dood* (op 12 november gepresenteerd bij het graf).

Daarnaast was er een tiental optredens bij o.a.: Spraakmakers Radio 1, EO Live Radio 5, de boekpresentatie op de Christelijke Hogeschool Ede, Courageous Conversations aan de Vrije Universiteit, de boekpresentatie van de biografie van Willem Hovy bij Poesiat & Kater, CDA Ede, PvdA Ede, de Kuyper-herdenking in de Groote Kerk van Maassluis. Verder medewerking aan de Kuyperglossy BRAM!

Op 9 december ging hij op de VU in debat met de andere Kuyperbiograaf, Jeroen Koch, op 16 december sprak hij voor de stuurgroep en de programmaraad van het Kuyperjaar en op

de Christelijke Hogeschool Ede gaf hij masterclasses over verschillende aspecten van Kuiper in februari voor externe relaties. In o.a. De Volkskrant, NRC Handelsblad en het Nederlands Dagblad verschenen waarderende besprekingen van het boek.

■ HET KUYPER CENTENNIAL CONGRESS

Het Kuiper Centennial Congress, dat op 19 en 20 november 2020 gepland stond aan de Vrije Universiteit, ging fysiek niet door. Maar op ons YouTube-kanaal zijn wel de keynotes te zien. Later zal een bundel verschijnen worden waarin de meeste artikelen worden gepubliceerd.

■ HERDENKINGSBIJEENKOMST 100E STERFDAG ABRAHAM KUYPER

Deze landelijke herdenking over Kuiper in de Grote Kerk van Maassluis werd door HDC Centre for Religious History georganiseerd, waarbij stilgegaan werd bij de betekenis van deze alhier geboren politicus. Als sprekers traden vicepremier Hugo de Jonge, ds. Karin van den Broeke, voorzitter van het Nederlands Bijbel Genootschap en de historici George Harinck en Johan Snel op. Vanuit de Verenigde Staten sprak president Erik Hoekstra van Dordt University in Iowa over de betekenis van Abraham Kuiper in zijn land.

■ KUYPER EN BAVINCK ONLINE

Vanaf heden is het archief van Abraham Kuiper online, en zijn alle digitaal beschikbare publicaties van Abraham Kuiper en Herman Bavinck bijeengebracht en doorzoekbaar op www.neocalvinism.org. Deze projecten zijn gerealiseerd door The Neo-Calvinism Research Institute (NRI) aan de Theologische Universiteit Kampen. Het archief van Abraham Kuiper (1837-1920) behoort tot de collectie HDC | Protestants erfgoed van de universiteitsbibliotheek van de Vrije Universiteit Amsterdam (UBVU). Dit archief neemt een centrale plaats in temidden van het bronnenmateriaal betreffende de geschiedenis van het neocalvinisme. Het bevat veel stukken over de Antirevolutionaire Partij, de Vrije Universiteit, de Doleantie, de schoolstrijd, Kuypers ministerschap, zijn netwerk en zijn persoonlijke leven; het archief telt onder meer bijna 9000 brieven. Princeton Theological Seminary (USA) is een decennium geleden samen met het HDC begonnen met de digitalisering van het archief. Later heeft het NRI het werk van Princeton overgenomen en voltooid. De publicaties van Kuiper en Herman Bavinck (1854-1921) betreffen alle digitaal beschikbare uitgaven, inclusief de verschillende edities en de vertalingen. Deze collectie bouwt voort op het materiaal dat in de afgelopen decennia

is verzameld op de website neocalvinisme.nl. De Theologische Universiteit Kampen heeft deze collectie enkele jaren geleden overgenomen en deze is nu wat Kuiper en Bavinck betreft verder uitgebouwd.

Met deze digitale presentatie van archief en publicaties van Kuiper en Bavinck komen belangrijke informatiebronnen over de personen, theologie, politiek, onderwijs, cultuur en sociaaleconomische thema's van het neocalvinisme voor iedere onderzoeker en belangstellende waar ook ter wereld ter beschikking. Later dit jaar doet de UVVU een proef om het handschrift van delen van het archief automatisch te transcriberen, zodat de volledige tekst doorzoekbaar wordt.

Voor het archief zie: www.sources.neocalvinism.org en www.hdc.vu.nl

■ TRAJECTA

In 2020 verschenen twee nummers van het mede door het HDC gedragen academische tijdschrift *Trajecta. Religion, Culture and Society in the Low Countries*. Met artikelen over onder meer Groen van Prinsterer, christelijke vakbonden in Oost-Europa, processiecultuur in Vlaanderen, wonderverhalen op de Veluwe en de ontwikkeling van de visie op moslims in Nederland bood het blad een breed zicht op het religieuze verleden van Nederland en België. Dit jaar maakte Amsterdam University Press, de uitgever van ons tijdschrift, een belangrijke stap: Tra-

jecta is nu voor iedereen gratis online te lezen. Via AUP.nl/tijdschriften kunt u het blad vinden en de artikelen lezen. Door u in te schrijven voor de nieuwsupdates kunt u op de hoogte blijven van nieuwe publicaties in de toekomst. In 2021 staat een boeiend Trajecta-congres gepland over religie en de 'revolutionaire' jaren zestig. Hierover zal tevens een themanummer van Trajecta worden gepubliceerd.

■ DONUMREEKS

In de Donumreeks verscheen van Hittjo Kruyswijk het boek *Gek, niet ziek? Lucas Lindeboom, Abraham Kuiper en de stichting van gereformeerde ziekenhuizen in Nederland (1880-1940)*. (Donum reeks XX, 198 pagina's, ISBN 978 90 72319 40 1)

In *Gek, niet ziek?* onderneemt Kruyswijk een zoektocht naar de verklaring van het tienvoudig verschil van de gereformeerde presentie op het gebied van de psychiatrische en de algemene ziekenhuizen. Medische, historische en theologische factoren passeren de revue.

Hittjo Kruyswijk (1939) ging na zijn loopbaan als cardioloog geschiedenis studeren. Hij promoveerde in 2011 op het proefschrift getiteld: *Baas in eigen Boek? Evolutietheorie en Schriftgezag bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (1881-1981)*.

De prijs is € 17,50 en het boek kan besteld worden door het bedrag over te maken op IBAN NL86 INGB 0001

1680 01 ten name van de Stichting ter Ondersteuning van het HDC onder vermelding van ‘Psychiatrie’ en uitdrukkelijke vermelding van uw adres.

■ TER LEZING

In 2020 verschenen twee deeltjes in onze publicatieserie *Ter lezing*. Op 28 januari 2020 liet George Harinck, hoogleraar Geschiedenis van het neocalvinisme aan de Vrije Universiteit zijn licht schijnen over de betekenis van Kuiper in de 21e eeuw. Zijn lezing verscheen als deel 13 onder de titel *Abraham Kuiper in wonderland. Kuiper in de eenentwintigste eeuw*. De lezing was georganiseerd door digitaal platform en magazine *Het Goede Leven* in samenwerking met de Vrije Universiteit en is voor 5 euro verkrijgbaar via hdc@vu.nl.

Als deel 14 verscheen de Boslezing van Agnes Amelink, *Ik had een meisje lief – en andere protestantse bestellers*, eveneens voor 5 euro te bestellen via hdc@vu.nl.

■ ONDERWIJS

HDC Fellows hebben ook dit jaar weer gezorgd voor een mooi aanbod aan vakken over religiegeschiedenis binnen het geschiedeniscurriculum van de Vrije Universiteit. Fred van Lieburg en Bart Wallet verzorgen samen het verplichte vak ‘Religiegeschiedenis’ voor de BA-studenten. Bas ter Haar Romeny

verzorgt onderwijs in antieke religies, waaronder het vroege christendom en de vroege islam. Directeur Bart Wallet verzorgde verder de vakken ‘Amsterdam Jewish Culture’, ‘History of the Modern Middle East’, het ‘BA-scriptie-colloquium’ en tutorials over ‘Defining Antisemitism(s)’ en ‘History of the Arab-Israeli Conflict’. Diverse studenten schreven BA- en MA-scripties bij HDC Fellows over religiehistorische onderwerpen, uiteenlopend van synagogenarchitectuur tot Kuypers visie op democratie.

■ DIGITALE MEDIA

Naast een twitter-account heeft het HDC nu ook een eigen podcast en youtube-kanaal. Regelmatig wordt daarop nieuwe content geplaatst. Kijk voor de podcast op <https://soundcloud.com/hdcvu> en voor het youtube-kanaal op <https://www.youtube.com/channel/UCXP0U4xlCCejGhi4grpWwTA>

■ AFSCHIED HANS SEIJLHOUSER

In september 2020 nam archivaris Hans Seijlhouwer afscheid van het HDC na ruim veertig jaar trouwe dienst. Hans heeft ontelbaar veel archieven door zijn handen laten gaan en vele bezoekers geholpen bij hun onderzoek. Daarnaast ontpopte hij zich tot de ogen en oren van het instituut en maakte hij zich verdienstelijk als uitgever van reeksen die door het

Centrum werden uitgegeven, zoals de Donum-reeks en Ter Lezing. Tijdens een etentje op 19 september werd hem een vriendenboek overhandigd, opgemaakt door Joost van Ommen in de sobere en mooie stijl die Hans zelf altijd gebruikte voor de Donumreeks. Christoph van den Belt, Wim Berkelaar, Koos-jan de Jager en Bart Wallet (redactie) vonden ruim veertig (oud) medewerkers en vrijwilligers van het Documentatiecentrum bereid tot een bijdrage, die bijeengebracht werden in het boek *Drijvende kracht. Hans Seijlhouwer en het Historisch Documentatiecentrum van de Vrije Universiteit 1978-2020*. Dit boek kunt bij bestellen via hdc@vu.nl.

■ NIEUWE CONSERVATOR JASMIJN VERVLOET

De nieuwe conservator HDC| Protestants Erfgoed stelt zich voor!

Afgelopen oktober nam Hans Seijlhouwer na 40 jaar afscheid van het HDC en mocht ik hem opvolgen. Zijn liefde voor de collectie zijn zeer inspirerend geweest tijdens mijn inwerkperiode. Hoewel ik Hans zijn kennis logischerwijs nog niet kan evenaren, is het beheren van de collectie een schitterende taak waar ik mij met hartelust aan zal wijden.

Al tijdens mijn studie werd ik gegrepen door het doen van archiefonderzoek. Ik houd van speurwerk en het mogen werken met originele stukken. Voor

mij zijn archieven een hele tastbare manier om de geschiedenis te beleven. Archiveren is het bewaken van het verleden voor de toekomst – en daar zet ik me graag voor in.

Werken aan de Vrije Universiteit is een thuiswedstrijd voor mij. Ik volgde hier een bachelor Geschiedenis en een master Heritage Studies, maar leerde de universiteit nu op een geheel andere manier kennen. Te beginnen in de depots van de VU, een schatkamer op zich!

Graag tot ziens in het archief!
Jasmijn Vervloet

■ ONTSLUITING ARCHIEVEN

In 2020 heeft Dagmare Houniet aan de volgende archieven gewerkt:

1. Stichting Epafra. Wat met 20 verhuisdozen begon, eindigde met 53 archiefdozen met daarin 116 omslagen.
2. Archief van de hervormde predikant Arie Spijkerboer, 27 dozen en 2 losse delen groot.
3. Aan het lopende project, het ontsluiten van het archief van het blinden- en slechtzienden-instituut Sonneheerd te Ermelo, wordt gewerkt. De verwachting is dat de inventaris in 2021 afgerond wordt.

Alle toegangen zijn te raadplegen via <https://www.hdc.vu.nl/nl/collectie/archieven/index.aspx>. Voor actuele informatie zie ook haar blogspot op www.hdcvu.nl>blog.

■ VERWORVEN ARCHIEVEN IN HET
JAAR 2020

Brief van A. Kuyper
Brief van J.J. Buskes
Briefkaart aan A. Kuyper
Collectie dagboeken van H. Wienga-van der Mast
Collectie Dick van den Noort betreffende SRVU teach-ins over Zuid-Afrika
Collectie foto's van Nederlandse preekstoelen
Collectie Kerkzegels verzameld door H.H. Meijer
Collectie oude banden met hervormd-gereformeerde preken
Collectie preken van ds. W. Dijkmeester
Collegedictaat Nederlandsche Letterkunde van A. Kuyper
Een kleine collectie betreffende ARP-burgemeester Johannes Huizinga
Een kleine collectie betreffende ds. T. Fossen
Het archief van 'Azusa theologische hogeschool' tot 1997 'Centrale Pinkster Bijbelschool' (CPB)
Het archief van de Familie Oenema
Het archief van de Gemeente van Zendingdiaconessen in Nederland
Het archief van ds. A.A. Spijkerboer
Het archief van ds. B. Hennephof en ds. A. Hennephof
Het archief van ds. L. Lamens
Het archief van H. Leene
Het archief van het Bijbels Museum
Het archief van het Hervormd Beraad Vredesvraagstukken

Het archief van J. Bos
Het archief van J.K.A. Schreuder
Het archief van Liter
Het archief van Stichting Epafras
Kuyper-archivalia; een handgemaakt boek uit 1938 gemaakt door een Kuyper-fan
Toevoeging aan collectie B.D. de la Houssaye
Toevoeging aan collectie L. Overduin
Toevoeging aan Evangelische Studentenvereniging Ichthus Amsterdam
Toevoeging aan het archief C. Groen
Toevoeging aan het archief H. Nauta
Toevoeging aan het archief J. Ridderbos
Toevoeging aan het archief van A. Bekkenkamp
Toevoeging aan het archief van ds. A. Polhuis
Toevoeging aan het archief Vereniging van Christen-Historici

■ STAGIAIRS EN VRIJWILLIGERS

Eind maart werd het personeel van de VU, vanwege de COVID19-crisis verplicht om vanuit huis te werken, de universiteit ging op slot. Dat had grote gevolgen voor onze stagiairs en onze vrijwilligers.
Onze beide stagiairs Jonas van Dormolen en Mark Shaw konden hun stages nog net afronden. Wij bedanken hen voor hun werk en inzet.

Ook voor onze vrijwilligers was eind maart het voorlopig abrupte einde aan hun werkzaamheden. Ook zij moch-

ten niet meer op de VU aanwezig zijn. Vooral via Zoom proberen we zo veel mogelijk contact met hen te houden. Rosalie Versmissen staakte haar werkzaamheden omdat haar studie voorrang vroeg.

Iet Kiel en Gezien Ridderbos hebben een jaar achter de rug met lichamelijke ongemakken en Gezien is bij het verschijnen van deze Novum nog volop bezig met revalidatie. Wij wensen hen beiden langs deze weg beterschap en een spoedig herstel.

We hopen in 2021 onze vrijwilligers Maarten J. Aalders, Iet Kiel-Hartog, Bert Kraan, Piet Moleveld, Gezien Ridderbos, Marjoke Rietveld-Van Wingerden, Peter Sluiter, Jasper Verhoogt en Wim Wagteveld weer snel op de VU te mogen verwelkomen.

■ WILLEM HOVY PENNING

Dit jaar ontvingen Gezien Ridderbos en Jasper Verhoogt de Willem Hovy Penning. De penning wordt uitgereikt aan vrijwilligers die zich op bijzondere wijze hebben ingezet voor het HDC. Gezien en Jasper begonnen hun werkzaamheden respectievelijk in 2012 en 2008 en hebben in die jaren belangrijke bijdragen geleverd aan het ontsluiten van de collectie van het HDC. Tot onze spijt was de uitreiking van de penningen, door de omstandigheden, minder feestelijk dan we hadden gehoopt.

■ HDC FELLOWS

Een deel van de HDC Fellows stelt zich in deze Novum voor. In komende Novums zullen de andere fellows zich presenteren.

■ Pieter van den Boogaard

Sinds 2016 ben ik (deeltijd) predikant van de Hersteld Hervormde Gemeente te Edeveen. Daarnaast ben ik in dienst van de

landelijke Hersteld Hervormde Kerk als secretaris van de commissie kerkorde. Tevens ben ik secretaris van het Centrum voor Religie en Recht aan de VU, een samenwerkingsverband tussen de faculteit Religie en Theologie en de faculteit Rechtsgeleerdheid. Als buitenpromovendus doe ik onderzoek naar de ontwikkeling en receptie van het kerkrecht van prof. dr. F.L. Rutgers (1837-1917), rechterhand van Abraham Kuyper, medeoprichter van de VU en architect van het Doleantiekerkrecht. Dit jaar heb ik het archief van F.L. Rutgers, dat ondergebracht is bij het HDC Centre for Religious History, onderzocht om kennis te nemen van de documenten die van- en door hem bewaard zijn. Hierdoor komt Rutgers 'dichterbij'. Dat blijkt uit kleine dingen, zoals een briefje van Jhr. A.F. de Savornin Lohman waarin hij schrijft

dat hij een boek op de kinderwagen in de gang van Rutgers' woning aan de Keizersgracht te Amsterdam heeft laten liggen. Maar ook uit ingrijpende gebeurtenissen, zoals de snel geschreven briefjes over de gebeurtenissen rond de Doleantie in 1886 te Amsterdam. Tevens geeft het meer zicht op de onderwerpen die Rutgers' aandacht hadden. Zo was Rutgers niet alleen gericht op het binnenkerkelijke recht, maar ook gericht op de verhouding kerk en staat. Zeker in dit coronajaar is dat een actueel thema.

■ Ab Flipse

Ab Flipse, de universiteitshistoricus van de VU, die als senior fellow participeert in het HDC Centre voor Religious History, richt zich in zijn

onderzoek vooral op de geschiedenis van de VU vanaf de jaren vijftig. Zo doet hij onderzoek naar de veranderend bestuursstructuur van de VU, en de geschiedenis van de campus. Met de Delftse universiteitshistoricus Abel Streefland publiceerde hij in juni van dit jaar De universitaire campus. Ruimtelijke transformaties van de Nederlandse universiteiten sedert 1945, dat verscheen bij Verloren. Ook werkt hij aan een biografie over Jan Lever (1922-2010), de VU-hoogleraar biologie die vanaf de jaren vijftig een sleutelrol

speelde in het debat over schepping en evolutie in Nederland. Aan het lustrumjaar/ Abraham Kuyperjaar, dat begon in september 2020, droeg hij onder meer bij middels de publicatie (met Bert Lever, voorzitter van Terebinth, een stichting die zich inzet voor het behoud van funerair erfgoed) van Abraham Kuyper en de dood: Herdenken bij het graf van een theoloog, journalist, universiteitsstichter en staatsman, dat verscheen op 12 november, de 100ste begraafdag van Kuyper. Dit werd gemarkeerd met het leggen van een palmtak op Kuyper's graf op begraafplaats Oud Eik en Duinen in Den Haag. Samen met conservator academisch erfgoed Liselotte Neervoort stelt Flipse gedurende het academisch jaar voor het platform www.Geheugenvandevu.nl de expositie 'VU-voorwerpen en hun verhalen: 140 jaar Vrije Universiteit Amsterdam' samen.

■ Sabine Hiebsch

Ik ben bijzonder hoogleraar op de Kooiman-Boendermaker Leerstoel voor Luther en de geschiedenis van het (Nederlandse) lutheranisme aan de Theologische Universiteit Kampen. Mijn actuele onderzoek richt zich op thema's die te maken hebben met de Nederlandse lutherse confessionele en

religieuze identiteit, zoals bijvoorbeeld de organisatie van de lutherse gemeenten, hun religieuze leven en praktijken, de constructie van lieux de mémoire en confessionele signaturen (confessional identity markers). Ik doe dit onderzoek in een dubbele vergelijkende context: aan de ene kant het religieuze landschap in de Nederlanden, waarin het lutheranisme als religieuze minderheid functioneert, aan de andere kant het lutheranisme als dominante confessie in de Duitse landen, Scandinavië en Noord-Amerika.

Mijn leerstoel in Kampen maakt deel uit van de onderzoeksgroep kerkgeschiedenis, Center for Dutch Reformation Studies (CDRS). Het overkoepelende onderzoeksthema van CDRS voor de periode 2018-2023 is: *Religious life and Ecclesial Practice: Europe and the Netherlands (16th-18th Century)*. Mijn actuele onderzoek geeft een (Nederlands) luthers perspectief op dit thema. Voor het analyseren en interpreteren van het Nederlandse lutheranisme heb ik een hermeneutische sleutel van typerende kenmerken ontwikkeld. In 2020 heb ik ook aan een aantal casestudies uit de moderne periode (19e-21ste eeuw) gewerkt om te laten zien dat deze kenmerken diachroom zijn. De bronnen van mijn onderzoek zijn een combinatie van teksten en objecten van materiële cultuur. Het doel van mijn onderzoek is Luthers theologie en het Nederlandse lutheranisme zichtbaar te maken binnen de topografie van het Nederlandse religieuze en culturele landschap én

binnen de bredere context van het globale lutheranisme.

■ Koos-Jan de Jager

In het afgelopen jaar heb ik gewerkt aan mijn promotieonderzoek over de rol van religie in de Indonesische dekolonisatieoorlog (1945-1950).

Naast veel archiefonderzoek ben ik begonnen met het uitwerken van mijn bronnenmateriaal en het schrijven van de hoofdstukken. Samen met Bart Wallet heb ik enkele studenten begeleid in het onderzoeksproject over publieke religie en herinneringscultuur in Nederland. Daarnaast heb ik diverse artikelen gepubliceerd, onder meer in het *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* (over religieus gemotiveerd anticommunisme) en in het tijdschrift *Transparant* (over het 30-jarig bestaan van de Vereniging voor Christen-historici). Als uitvloeisel van een conferentie van het Dutch Biblebelt Network in 2018 verscheen begin dit jaar onder mijn redactie de bundel *Theocratie en populisme. Staatkundig gereformeerden en de stem van het volk* bij uitgeverij *Labarum Academic* in Apeldoorn. Tenslotte heb ik hard gewerkt aan een tweetal mooie nummers van het academische tijdschrift *Trajecta. Religion, Culture and Society in the Low Countries*,

uitgegeven door Amsterdam University Press.

■ Herman Noordegraaf

Was werkzaam als bijzonder hoogleraar voor diaconaat aan de Protestantse Theologische Universiteit, waar hij in 2018 met pensioen ging. Naast zijn werkzaamheden op het terrein van het diaconaat publiceert hij regelmatig over kerk en samenleving vanaf het eind van de negentiende eeuw, waarbij vooral het christen-socialisme en het christen-pacifisme zijn aandacht hebben. Hij werkt nu aan een biografie van ds. G. van Veldhuizen, die van 1947 tot 1963 werkzaam was in de Rotterdamse volkswijk Crooswijk en als zodanig een van de eerste oude wijkenpastores was.

■ Hyun-Ah Kim

Als musicoloog en onderzoeker in de vroegmoderne periode, richt ik mij op de geschiedenis en theologie van (kerk)muziek, de ethiek en spiritualiteit van muziek, muziek als retorica, en muziek en religieus onderwijs, met

speciale aandacht voor de Reformatie en het humanisme van de Renaissance. Ik ben auteur van *Humanism and the Reform of Sacred Music in Early Modern England* (2008), *The Renaissance Ethics of Music* (2015) en *The Praise of Musicke 1586* (2017).

In 2020 heb ik de redactie afgerond voor *Music and Religious Education in Reformation Europe* (ed. Hyun-Ah Kim, Berlin: De Gruyter, [in druk]) en gewerkt aan het artikel 'Erasmus on I ad Corinthios 14. 19: The Erasmian Theology of Music and Its Legacy in Reformation England. In: Authority Revisited: Towards Thomas More and Erasmus in 1516 (eds. W. François et al.) [Lectio Series. Studies in the Transmission of Texts and Ideas. Turnhout: Brepols, 261 – 304]. In juli en augustus had ik als Herzog-Ernst Fellow een studieverblijf aan het Forschungszentrum Gotha, Universität Erfurt (project: 'Music, Rhetoric and Christian Hebraism in Early Modern Europe: Reuchlin's Reconstruction of the *Modulata Recitatio*'). De door mij georganiseerde conferentie *Reformation Musical History and Theology* (Enschede, nov 2020) kon vanwege de corona-maatregelen niet plaatsvinden. Momenteel bereid ik de publicaties voor die uit deze conferentie zouden voortkomen.

■ Gert van Klinken

Naast het onderwijs in de kerkgeschiedenis aan de PThU werkte Gert van Klinken in 2020 aan de afronding van een manuscript over het westerse protestantisme in Israël tussen 1948 en 1967 (Nes Ammim). Met Marten van Willigen (TUA) redigeerde hij het Jaarboek Geschiedenis Nederlands Protestantisme met als onderwerp het Christelijk Gymnasium, als lid van de redactie van Kerk en Theologie redigeerde hij een themanummer over de kerstening van Nederland.

■ Christiaan van Ravensbergen

In mijn onderzoek hou ik mij bezig met religie en politiek in het vroegmoderne Arnhem. Ik vraag mij af welke rol de verschillende overheden gespeeld hebben bij de confessionalisering van de Arnhemse samenleving. De religieuze transformatie die in deze periode plaatsvond was volgens mij het resultaat van onderhandelingen tussen overheden en andere belanghebbenden. Die onderhandelingen konden allerlei vormen aannemen. Ik concen-

treer me dan op consultaties, petitie, lobbyen en geweld. Op deze manier vond er in Arnhem een interactief proces van confessionalisering plaats. Een opvallend element in het Arnhemse confessionaliseringsproces is de actieve rol die leden van de stedelijke en gewestelijke regering in de confessionalisering gespeeld hebben. Graaf Jan van Nassau, stadhouder van Gelderland, is daar wel het meest sprekende voorbeeld van. Mijn onderzoek toont verder aan dat de nabijheid van de oorlog sterk bepalend is geweest voor confessionaliseringsproces in Arnhem. In 2020 kwam een einde aan mijn studieverlof in Emden (Johannes à Lasco Bibliotheek) en Berlijn. Daar heb ik verschillende hoofdstukken van mijn proefschrift kunnen schrijven en herschrijven. Mijn studie kent een chronologische opbouw, met als kern drie thematische hoofdstukken. Op de inleiding, de periode van katholieke confessionalisering, en de tijd van overgang onder Jan van Nassau, volgt het eerste thematische hoofdstuk waarin het onderhandelen over katholieken in Arnhem centraal staat. In 2020 heb ik vooral gewerkt aan hoofdstuk 4. Daarin gaat het over het optreden van de Arnhemse stadsregering in de onderhandelingen over gereformeerde confessionalisering de jaren 1581-1609. Hierna volgt nog het derde thematische hoofdstuk over de bestandstwisten en een afsluitend hoofdstuk over de periode 1619-1648. Ik ben als buitenpromovendus verbonden aan de Protestantse Theologische

Universiteit (Amsterdam/Groningen). Daarnaast ben ik predikant van de Protestantse Gemeente te Wormerveer en secretaris van de Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis.

■ Geurt Henk Spruyt

In het jaar 2020 heb ik onderzoek gedaan naar de Lunterse Kring. De Lunterse Kring was een kerkelijke verzetsgroep van predikanten en gemeenteleden, met name uit de Nederlandse Hervormde Kerk. Door het uitgeven van brochures wilden zij de Nederlandse bevolking wijzen op de gevaren van het nationaalsocialisme. Deze Kring kwam al aan het begin van de Tweede Wereldoorlog, in augustus 1940, voor het eerst samen. Het bekende pamflet *Bijna te laat!* geschreven door ds. Jan Koopmans, is verspreid door leden van de Lunterse Kring. Voor mijn onderzoek heb ik o.a. de archieven bij het HDC Centre for Religious History geraadpleegd. Het onderzoek heeft geresulteerd in een artikel voor het Tijdschrift voor Nederlandse Kerkgeschiedenis, onder de titel 'Te stimuleren en te instigeren'. In dit artikel ga ik in op de samenstelling, activiteiten en betekenis van de Lunterse Kring. Kortom: wie waren er lid van de Kring, wat zijn de activiteiten geweest die zij hebben ont-

plooid en wat is de betekenis daarvan geweest, zowel tijdens als na de Tweede Wereldoorlog? Ik hoop in de toekomst vervolgonderzoek te doen naar de Lunterse Kring, in het bijzonder naar de manier waarop zij zich lieten inspireren door Karl Barth, de grondlegger van de dialectische theologie.

■ Minou Schraven

Lecturer Art History and Material Culture, Amsterdam University College; Research Fellow Amsterdam Center for Religious History
m.schraven@auc.nl

Sinds het najaar van 2020 ben ik verbonden aan het Research Center voor mijn onderzoeksproject 'The Pope's Merchandize. Managing the Demand for Blessed and Indulged Objects in the Early Modern World'. Centraal daarin staat de vraag hoe pausen na het Concilie van Trente in hebben gespeeld op de wereldwijde vraag naar door hen (en anderen) gezegende devotionele voorwerpen, zoals rozenkransen, bidkralen, devotionele penningen, en Agni Dei. Binnen het Research Center coördineer ik de werkgroep *Religieuze Materiële Cultuur*, waar religiewetenschappers, (kunst)historici, archeologen en antropologen elkaar bijpraten over hun onderzoek. Daarnaast doceer ik kunstgeschiedenis

en materiële cultuur op Amsterdam University College, het Liberal Arts and Sciences programma van UvA en VU.

Het afgelopen jaar heb ik mijn onderzoek afgerond naar portretten en devotiepenningen van Carlo Borromeo, de charismatische kardinaal-bisschop van Milaan, grote kracht achter de hervormingen na het Concilie van Trente, en de eerste beato moderno die in 1610 heilig zou worden verklaard. Direct na zijn overlijden in 1584 ontstond er een spontane cultus rondom zijn graf en persoon: zijn portretten waren niet aan te slepen. Hoe ging de katholieke kerk hiermee om, aangezien juist in deze tijd het begrip heiligheid en de cultus van relieken ter discussie stond?

Sinds deze zomer verdiep ik me daarnaast in de Spaanse mystica en non Juana de la Cruz (1481-1534). Gedurende dertien jaar ging zij, omringd door haar zusters en hooggeplaatste personen, elke zondag in extase om het Hemelrijk te bezoeken en daar Christus, de engelen en de heiligen te ontmoeten. Tijdens deze bezoeken nam ze vaak rozenkransen en bidkralen mee, die door Christus persoonlijk werden gezegend. Eenmaal terug op aarde, bleken deze kralen (uiteraard) grote wonderdoenende krachten te bezitten, waardoor de cultus van Juana zich over heel de wereld zou verspreiden. Tijdens archief-onderzoek in Rome dit najaar heb ik het (afgewezen) canonisatieproces van Juana uit de 17de eeuw teruggevonden, waarin uitgebreid wordt ingegaan op deze wonderdoenende

bidkralen. Ik hoop door de casus van Juana de la Cruz te laten zien hoe de paus zich gaandeweg een monopolie toeëigent als het gaat om het zegenen van devotionele objecten.

■ Johan Smits

Ik ben werkzaam als docent Godsdienst op een middelbare school in Amersfoort en als promovendus aan de Vrije Universiteit, Faculteit Geesteswetenschappen te Amsterdam. Vanuit mijn Research Master Theology and Religious Studies verdiep ik mij in de interactie tussen (academische) theologie en historische contexten. Mijn huidige onderzoek, waarvoor een NWO Promotiebeurs voor Leraren werd ontvangen, richt zich op de interacties van theologen met nationalistisch discours in Duitsland in de periode 1820-1870.

In 2020 werkte ik aan de eerste fase van dit onderzoek, waarbij ik in kaart breng in welk institutioneel landschap academische theologen opereerden. Door middel van netwerktools breng ik in kaart welke platforms (universiteiten, kerkbesturen, verenigingen en tijdschriften) belangrijk waren voor communicatie, zowel tussen theologen als ook van theologen met de wereld om hen heen. Op die manier ontstaat een genuanceerd beeld van 'partijen'

en ‘scholen’ binnen de theologie en wordt helder welke theologen echt het verschil konden maken in het denken over de natie.

■ Johan Snel

Johan Snel (1961) studeerde vroegmoderne geschiedenis aan de Vrije Universiteit. Als historicus raakte hij verzeild in de journalistiek, waarover hij doceert en schrijft. Van zijn hand verschenen eerder *Recht van spreken: het geloof in de vrije meningsuiting* (2011) en *Tien journalistieke idealen* (2016). Voor het *Kuyperjaar* schreef hij *De zeven levens van Abraham Kuyper. Portret van een ongreepbaar staatsman* (2020). Zijn dissertatie over de journalistiek van Abraham Kuyper staat gepland voor 2022.

■ Matthijs van der Stoep

In mijn onderzoek hou ik mij bezig met religie en politiek in het vroegmoderne Arnhem. Ik vraag mij af welke rol de verschillende overheden gespeeld hebben bij de confessionalisering van de Arnhemse samenleving. De

religieuze transformatie die in deze periode plaatsvond was volgens mij het resultaat van onderhandelingen tussen overheden en andere belanghebbenden. Die onderhandelingen konden allerlei vormen aannemen. Ik concentreer me dan op consultaties, petitieën, lobbyen en geweld. Op deze manier vond er in Arnhem een interactief proces van confessionalisering plaats. Een opvallend element in het Arnhemse confessionaliseringproces is de actieve rol die leden van de stedelijke en gewestelijke regering in de confessionalisering gespeeld hebben. Graaf Jan van Nassau, stadhouder van Gelderland, is daar wel het meest sprekende voorbeeld van. Mijn onderzoek toont verder aan dat de nabijheid van de oorlog sterk bepalend is geweest voor de confessionalisering in Arnhem. In 2020 kwam een einde aan mijn studieverlof in Emden (Johannes à Lasco Bibliothek) en Berlijn. Daar heb ik verschillende hoofdstukken van mijn proefschrift kunnen schrijven en herschrijven. Mijn studie kent een chronologische opbouw, met als kern drie thematische hoofdstukken. Op de inleiding, de periode van katholieke confessionalisering, en de tijd van overgang onder Jan van Nassau, volgt het eerste thematische hoofdstuk waarin het onderhandelen over katholieken in Arnhem centraal staat. In 2020 heb ik vooral gewerkt aan hoofdstuk 4. Daarin gaat het over het optreden van de Arnhemse stadsregering in de onderhandelingen over gereformeerde confessionalisering de jaren 1581-1609.

Hierna volgt nog het derde thematische hoofdstuk over de bestandswissten en een afsluitend hoofdstuk over de periode 1619-1648.

Ik ben als buitenpromovendus verbonden aan de Protestantse Theologische Universiteit (Amsterdam/Groningen). Daarnaast ben ik predikant van de Protestantse Gemeente te Wormerveer en secretaris van de Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis.

■ Henk Tijssen

In het dagelijks leven ben ik als docent economie en burgerschap verbonden aan het Hoornbeeck College te Kampen. Ik studeerde moderne geschiedenis aan de Rijksuniversiteit van Groningen, nadat ik mijn tweedegraads en eerstegraads opleiding geschiedenis en PABO-diploma aan de Christelijke Hogeschool 'De Driestar' afgerond had. De afgelopen jaren heb ik een aantal boeken geschreven over hervormde predikanten, waaronder een boek over dr. W.Th. Boissevain (1880-1945), de dominee van de NSB en eentje over ds.mr. L.C.W. Ekering (1889-1964), de Amsterdamse NSB-predikant die namens deze beweging in de gemeenteraad zat. Ook heb ik een boek geschreven over ds. C.A. Lingbeek (1867-1939), de leider van de Hervormde (Gereformeerde) Staat-

spartij tijdens het interbellum. Momenteel ben ik naast mijn werk bezig met een dissertatie over de Orde van Getuigen van Christus, een beweging van Christelijke NSB'ers die buiten de kerk samenkwamen tijdens de Tweede Wereldoorlog onder de naam van 'Evangelie en Volk.'

■ Jos de Weerd

Ik ben religiehistoricus met een specialisatie in de late middeleeuwen en vroegmoderne periode. Als promovendus ben ik verbonden aan

de leerstoelgroep Cultuur- en Religiegeschiedenis van de Faculteit der Geesteswetenschappen aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. In mijn onderzoek gaat de aandacht voornamelijk uit naar de verhouding tussen regionale machtswisseling en religieuze verandering in de zestiende eeuw. Hoe, en in welke mate, werden wereldlijke en kerkelijke veranderingen beïnvloed door lokale gemeenschappen, en andersom? Verschillende vormen van christelijke materialiteit, zoals sacrale landschappen en devotionele kunstobjecten, spelen daarin een sleutelrol. In 2020 ben ik druk doende geweest met de afronding van een proefschrift over het zestiende-eeuwse reformatieproces op de Veluwe (De Veluwe gereformeerd. Regionale machtswis-

seling en religieuze verandering in de zestiende eeuw). Tegelijkertijd ben ik begonnen met het schrijven van een tweede boek, over de gewelfschilderingen in de Grote- of Onze Lieve Vrouwekerk van Harderwijk. De betekenis van dit unieke kunstmonument voor de religiegeschiedenis van de zestiende eeuw is tot op heden onopgemerkt gebleven. De Harderwijker iconografie is kort voor de Beeldenstorm ontworpen en gebaseerd op een masterplan. Maar wie is de bedenker daarvan? En hoe moet zijn concept worden beoordeeld? De vondst van nieuw bronmateriaal maakt het mogelijk om deze vragen te beantwoorden.

■ Sabine Wolsink

Na mijn bachelor Nederlandse taal en cultuur aan de Radboud Universiteit in Nijmegen behaald te hebben, rond ik momenteel daar de research master Historical, Literary and Cultural Studies (specialisatie in Literary Studies) af. Tijdens mijn studie volgde ik bijvakken in de religiegeschiedenis en theologie in Amsterdam (vU, PThU), Leiden en Halle (Saale, Duitsland). Mijn onderzoek richt zich op het negentiende-eeuwse Nederlandse en Duitse protestantisme, voornamelijk het Réveil, de moderne theologie, Friedrich Schleiermacher (1768-1834),

August Tholuck (1799-1877), en Allard Pierson (1831-1896).

In maart 2020 rondde ik mijn buitenlandverblijf in Halle (Saale, Duitsland) af, waar ik aan de Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg college heb gevolgd en aan het Interdisciplinäre Zentrum für Pietismusforschung stage heb gelopen. Tijdens mijn stage heb ik mij onder andere beziggehouden met het inhoudelijk ontsluiten van brieven uit Nederland aan de Duitse theoloog August Tholuck (1799-1877) in Tholucks nalatenschap in het archief van de Franckesche Stiftungen. Aansluitend heb ik mijn scriptie geschreven over de wijze waarop Nederlandse correspondenten zichzelf in deze brieven positioneren en Tholuck daarbij toe-eigenen (aan de hand van Greenblatts concept self-fashioning) en hoe ze een gemeenschappelijke identiteit creëren (aan de hand van Assmanns kulturelles Gedächtnis). Zo kan bijgedragen worden aan inzicht in de transnationale en interconfessionele netwerkvorming in het negentiende-eeuwse religieuze en theologische veld, specifiek in de opwekkingsbeweging(en). Ondertussen werk aan een onderzoeksvorstel voor een promotieonderzoek binnen de systematische theologie. Het beoogde onderzoek zal ingaan op de vraag hoe er in het hedendaagse (religieuze en morele) pluralisme meer samenhang kan zitten dan vaak wordt verondersteld door de theologische ontwikkeling van Allard Pierson (1831-1896) vanuit een post-se-

culier perspectief te bestuderen. In 2021 hoop ik hiervoor financiering te mogen ontvangen.

■ Martha Visscher-Houweling

In 2013 rondde ik mijn studie Religiewetenschappen aan de Universiteit Leiden af. Tegenwoordig ben ik als promovenda verbonden aan de

Vrije Universiteit Amsterdam (faculteit Geesteswetenschappen). Mijn promotieonderzoek gaat over ontwikkelingen in bevindelijk gereformeerd Nederland in de twintigste en vroege eenentwintigste eeuw.

2020 stond in de eerste plaats in het teken van de geboorte van mijn tweede kind, een prachtige jongen. Door de combinatie van een baby en de coronamaatregelen heeft mijn promotieonderzoek een deel van 2020 op een wat lager pitje gestaan. Ondertussen heb ik de draad weer opgepakt. Ik ben bezig geweest met topic modeling, een digitale techniek waarmee relatief snel omvangrijke bronnen, in het kader van mijn onderzoek bijvoorbeeld het Reformatorisch Dagblad, geanalyseerd kunnen worden. Simpel gezegd worden met topic modeling ‘topics’, onderwerpen, uit een bron gehaald op basis van de plaats en frequentie van woorden. Die topics kunnen afgezet worden tegen een tijdbalk. Zo bleek

bijvoorbeeld dat de aandacht voor ‘media’ in de commentaren van het Reformatorisch Dagblad rond 2005 sterk toegenomen is.

Ook mijn onderzoek naar het bevindelijk gereformeerde taalgebruik heb ik weer opgepakt. Door te berekenen welk percentage van het totaal aantal woorden per jaar van bepaalde kerkelijke periodieken gevormd wordt door woorden die tot de ‘tale Kanaäns’ behoren, breng ik veranderingen in het gebruik van bevindelijk gereformeerd idioom in beeld. Daarnaast kijk ik op het niveau van individuele woorden naar het taalgebruik. Binnenkort zal ik de resultaten vastleggen in een hoofdstuk van mijn proefschrift.

